

**Ватченко Борис Сергійович**

*кандидат економічних наук, доцент,*

*докторант,*

*Приазовський державний технічний університет*

*DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-439-2-5>*

## **ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМНИЦТВО»**

Багато науковців в своїх дослідженнях та публікаціях приділяють велику увагу питанням визначення сутності поняття «підприємництва» та фактам його економічного розвитку. Історично розвиток будь-якого суспільства починалося з дрібного виробництва, яке проіснувавши тисячоліття, продовжує функціонувати й досі. Ще до нашої ери підприємців згадував Аристотель, який вважав неприйнятними мотиви діяльності підприємців, бо вони прагнуть до отримання величезних доходів, лише займаючись перепродажем товарів і в цьому криється причина руйнування природного суспільного устрою.

Слово «підприємець» з'явилося вперше у французькому словнику «Загальний словник торгівлі» («Dictionnaire universel de commerce»), який сформував, але не закінчив французький економіст Савари де Брюлон. Після смерті науковця словник доопрацював його брат Луї Філемон та опублікував у 1723 р. У науковій літературі «підприємництво» як економічна категорія вперше було введено в обіг Р. Кантілійоном у XVIII ст. і розумілося як активну економічну поведінку, основною характерною рисою якого є ризик. Адам Сміт засновник класичної економічної теорії вказував на фундаментальні властивості людської природи, які найповніше розкриваються у діяльності підприємців за умов вільної конкуренції. Давід Рікардо відводив підприємцю роль капіталіста-інвестора, розглядаючи його як одного із двох громадських класів – клас капіталістів. Французький економіст Жан-Батист Сей вчення своїх попередників збагатив власними ідеями. Він визначив підприємців як рушійну силу економічного розвитку і пов'язував підприємництво з

організацією людей у межах виробничої одиниці. Головну функцію підприємця Сей бачив у координації факторів виробництва: землі, капітала та людського фактора і у розподілу ресурсів від менш продуктивних територій до більш продуктивних. Визнавав, що дії підприємця пов'язані з певною часткою ризику, але явно не підкреслював цього [1].

Поглибив напрацювання Р. Кантільона представник німецької класичної школи Йозеф фон Тюнен. Він поділив ризик на два види: ризик, який можна передбачити і розрахувати і, який неможна розрахувати, тобто – непередбачуваний ризик. Тюнен вважав, що дохід підприємця пов'язан не просто з ризиком, а з ризиком непередбачуваним, від якого не можна застрахуватися. За Дж.С. Миллем підприємницькі здібності у цілому є наслідком високого рівня освіти та інтелектуальної дисципліни. К. Маркс, спираючись на теорію А. Сміта, бачив у підприємці капіталіста, який спрямовує свій капітал на створення додаткової вартості та експлуатує робітничий клас і ототожнював поняття «капіталіст» та «підприємець».

З кінця XIX століття і на протязі XX століття панівною стає неокласична теорія. Представники останньої досліджували поведінку людини, яка залучена в економічний процес (економічна людина), до якої відносили споживачів, підприємців, найманих працівників.

Першу спробу вивчення концепції підприємництва зробили, такі науковці як Альфред Маршалл, Торстейн Веблен, Людвіг фон Мізес, Йозеф Шумпетер, Карл Менгер, Фридрих фон Хайек та інші. Сам термін «підприємництво» стали використовувати десь приблизно у 1920-х роках. А. Маршалл відносив «підприємницькі здібності» до факторів виробництва та вважав «нормальний прибуток» граничним продуктом цього фактора. Людвіг фон Мізес вважав, що підприємець є спекулянтom і будь-який діяльності властиве зіткнення з невизначеними обставинами невідомого майбутнього. [2]. Йозеф Шумпетер був першим, хто сформулював новий підхід до розуміння підприємницької діяльності. Він розглядав фактор «організація» і дав сучасну його назву – підприємництво; розглядав підприємця, як особистість з яскраво вираженими новаторськими

діловими здібностями, що реалізуються в оригінальних, нетрадиційних проєктах, відмінних від наявних комерційних; вважав, що підприємництво еволюціонувало в інструмент буржуазії для генерації інновацій через деконструкцію ресурсів [3]. Він обґрунтував позитивну роль підприємців в економічній системі, сформував теорію підприємництва, у якій центральне місце посідає інноваційна концепція та започаткував тим самим початок розвитку конструктивних теорій підприємництва.

Англійський економіст Дж. М. Кейнс і американський економіст Ф. Найт також досліджували підприємницьку діяльність і її залежність від фактору ризику. Дж. М. Кейнс поділяв останній на три види, а Ф. Найт доопрацював ідею Тюнена, щодо поділу ризику на два види. Підприємцем, по Найту, є людина, яка бере на себе тягар повної невизначеності і рятує від нього своїх постачальників. Задля реалізації цієї функції підприємцю потрібні специфічні особисті якості, передусім інтуїція.

Американський економіст І. Кірцнер сформував оригінальну теорію підприємництва. У якій чітко виділив інституційні вимоги до створення процвітаючої економічної системи та умови вивільнення духу підприємництва. Відмінність між підприємцем Кірцнера та підприємцем Шумпетера в тому, що підприємець останнього порушує існуючу рівновагу, запроваджуючи новий продукт чи нову технологію виробництва. Для Кірцнера навпаки, підприємець «надає врівноважуючий вплив» і основною характеристикою підприємця є пильність.

Підприємництво, як особливий тип поведінки суб'єктів господарювання розглядали основоположники інституціоналізму. Торстейн Веблен чіткого визначення підприємництва не дає, але відмічав, що негативна для суспільства діяльність може виявитися настільки ж прибутковою для бізнесмена і найнятих ним працівників, як і праця, яка робить значний внесок у виробництво сукупних засобів до існування [4]. Джон К. Гелбрейт продовжив традиції інституціоналізму. У своїх роботах «Нове індустріальне суспільство» та «Економікс та громадська мета» він прямо не вказує на існування підприємництва, але поділяє функції власників капіталу та представників «техноструктури», які своїми діями

забезпечують одержання прибутку. По суті, Гелбрейт ототожнює поняття «менеджмент» та «підприємництво».

Подальшому розвитку поняття «підприємництво» сприяли П. Друкер, Б. Карлоф, Б. Санто та ін, які розвинули становище Л. Мізеса про взаємозв'язок підприємництва та менеджменту. Вони розглядають підприємництво як «управління, що складається з трьох компонентів стратегічних рішень: управління ризиком, активне та системне використання інновацій усередині підприємницьких структур, передбачення інноваційних змін у зовнішньому середовищі» [5].

У ХХІ столітті підприємництво було розширено від його витоків у комерційних підприємствах до соціального підприємництва. Теорією підприємництва займаються вчені, які досліджують соціально-економічні і управлінські науки, бо це ті напрямки, які найбільш динамічно розвиваються. Важливість даної предметної області підтверджується також тим, що у 1995 р. було засновано міжнародну премію «За внесок у дослідження підприємництва та бізнесу», присуджена вже більш ніж 20 видатним ученим, чії роботи значною мірою визначили розвиток дисципліни. До них входять Девід Берч (David Birch), Білл Гартнер (Bill Gartner), Скотт Шейн (Scott Shane), Пол Рейнолдс (Paul Reynolds), Ісаак Кірцнер (Isaac Kirzner), Вільям Баумол (William Baumol), Девід Од Audretsch), Бенгт Йоханнісон (Bengt Johansson), Золтан Акс (Zoltan Acs), Джош Лернер (Josh Lerner) [НДУ ВШЕ, 2013]. Один із них, Вільям Баумол, у 2014 р. був навіть номінований на Нобелівську премію.

Аналіз показав, що не може бути підприємництва без підприємця. Можна виділити наступні якості підприємця, а саме: прагнення бути незалежним вільним за особистими уявленнями; вміння підтримувати динамічність, бути енергійним; вміння переконувати, виступати, доводити свою думку до інших; комунікабельність, еластичність; працьовитість; працездатність; підвищене почуття відповідальності; вміння передбачати розвиток ситуації; готовність ризикувати; почуття нового; здатність до прийняття чітких та швидких рішень; мати інноваційний талант; вміння генерувати та фільтрувати потрібну інформацію; здатність вчитися, пізнавати нові галузі знань та вміння переключатися на нові сфери бізнесу.

Отже, підприємництво – це багатогранна діяльність, яка може по-різному інтерпретуватися і виявлятися у різних сферах економічної діяльності, але основне в ній – інноваційність, націленість на успіх, уміння ризикувати та ефективно використовувати ресурси для максимізації прибутку і задоволення потреб суспільства.

### **Список використаної літератури:**

1. Сей Ж.-Б. Трактат з політичної економії. URL: <https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/HTML/sey/say.htm> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Мізес Л. Дія людини: трактат з економічної теорії. URL: <https://mises.org/online-book/human-action> (дата звернення: 08.11.2024).
3. Schumpeter, Joseph A. Capitalism, socialism and democracy. New York, USA : Harper & Brothers. 1942.
4. Торстейн Веблен. Теорія ділового підприємства. URL: <https://ia601407.us.archive.org/15/items/in.ernet.dli.2015.46527/2015.46527.Theory-Of-Business-Enterprise.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).
5. Друкер П. Ринок: Як вийти в лідери: Практика і принципи. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=TnPnuwCjb6QC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 08.11.2024).